

קבר לתיעוד

מדיניות תקשורתית בעת מלחמה וטרור: מלחמת לבנון השנייה (יולי-אוגוסט 2006)

זאב סגל

ליחידות הלוחמות צורפו נציגים של דובר צה"ל. שודרו מהדורות חדשות משטחים פתוחים תחת טילים שנורו לשטח ישראל.

בלבנון הצטרפו ללחימה עיתונאים. כתבים הלכו לכוחות והסכימו להראות את מה שצולם לנציגי דובר צה"ל, נוסף על הצנזורה הצבאית. הייתה זו המלחמה הראשונה שבה הכול היה שקוף. הפרסומים היו על היעדר ציוד מתאים, על מחסור של ציוד ללוחמים, על אי אמון במפקדים מסוימים, על בעיות בעורף. פרסומים בעייתיים הגיעו לציבור על מיקום יחידות ומיקום נפילת קטיושות.

הערכת מדיניות "הדלת הפתוחה"

- הערכת המדיניות מחייבת התייחסות למספר נושאים. ביניהם:
- התקשורת זכתה לביקורת מכיוונים שונים על עודף פרסום מידע. נראה כי הציבור אינו בשל לקבל על מלחמה בזמן אמת, בשידור חי. מבקרים רבות את השליח לדבר מידע.
 - הפתיחות התקשורתית הועילה לצד השני שקיבל מידע רב ערך. למשל, מכתב חייל שפורסם: "עוד לא יצאנו מלבנון. אנו באמצע לחימה. מתינו סביבנו והתקשורת חוגגת, מחפשת את האשמים עוד במהלך הקרבות".
 - נראה כי הכרחי לבחון מחדש את מדיניות השידורים החיים.
 - נראה ראוי גם לבחון את התקשורת. ביקורת עולה על התקשורת שהייתה בעד הממשלה ובעד החלטה לצאת למלחמה מבלי לשאול שאלות רבות. הביקורת נראית על פניה מוצדקת למדי אך לא לגמרי. עיתון הארץ שאל שאלות קשות בתחילת המלחמה, אך נראה שהיה ראוי להקשות עוד יותר. חוקרת אמנות הצילום, טוון זונטג כותבת בספרה **להתבונן בסבלם של אחרים** כי "בעבר הראתה התקשורת רק לוחמים השמחים לצאת לקרב. הדברים השתנו". במלחמת לבנון, בתחילה נראו צילומים פטריטיים – חיילים מחייכים; לאחר מכן – חיילים עייפים, פצועים, מתים. אין צילומי ניצחון. הצילום הידוע ביותר – חייל פצוע מסמל "וי".

עיקרי הרצאה באוניברסיטה האירופית, בודפשט, אוקטובר 2006
עיצוב מדיניות נוכח פני המציאות: במלחמה עוצבה מדיניות חדשה של "דלת פתוחה" כלפי התקשורת. מדיניות זו ראשיתה בפסיקת בג"ץ בפרשת שניצר (ינואר 1989), שבה נפסק מפי השופט אהרן ברק כי הצנזורה הצבאית מוסמכת למנוע פרסום ידיעה רק אם נראה ברור שיש בה "ודאות קרובה" לפגיעה רצינית בביטחון המדינה. מדיניות זו חללה לכל הדרגים והביאה גם לפתיחות לתקשורת בכיסוי אירועי טרור, מבצעים צבאיים ומלחמה. מדיניות זו יושמה בעת ההתנתקות מחבל עזה בקיץ 2005, והגיעה לשיאה במלחמת לבנון השנייה.

הדברים התחזקו נוכח פני המציאות החדשה לעומת מלחמות קודמות: טלוויזיה בכמה ערוצים; אינטרנט; טלפונים סלולריים בידי חיילים; בלוגים. המלחמה היא גם בחזית התודעה הציבורית במדינה ומחוץ לה. המציאות היא גם נוכח טלוויזיה ערבית: אלמנאר, אלערבייה, אלג'זירה, שהן בחלקן תחנות משוכללות.

נתוני היסוד בעיצוב המדיניות: התקשורת היא כלב שמירה בחברה דמוקרטית דווקא בענייני ביטחון ובעת מלחמה וטרור. זכות הציבור לקבל מידע באין אינטרס חזק במיוחד למניעת המידע. התקשורת חייבת להיות בזירה כדי לדווח.

אין לצפות שתהיה מרוחקת. נדרשת נוסחה לאיזון אינטרסים בין הזכות לדעת לבין צורכי הביטחון.

הייתה הסכמה בין דובר צה"ל לבין העיתונות על עקרונות מספר: שיתוף הציבור במקסימום מידע; מניעת סכנה להצלחת הפעילות – אי דיווח מראש על פעולה העלולה לסכן חי אדם; מניעת פגיעה בעיתונאים המכסים את האירועים.

יישום המדיניות בשטח בעת המלחמה: התקשורת הייתה שם בצורה בולטת – כלי תקשורת ישראליים וזרים.

ימים עם כמה מחבריו. בפריס המשוחררת הם הקימו את "השירות המרכזי של אסירי המחנות היהודים" (שפורק באוקטובר 1945) ואשר פרסם במשך שנה עלון שהוקדש למשימה שהניצולים נטלו על עצמם, היינו – הטיפול באסירי המחנות המעטים שחזרו.

הצורך בעיתון

בשנת 1948 לא יצא לאור בקהילה היהודית באלג'יריה, שמנתה אז כ-150,000 נפש, שום ביטאון יהודי, לאחר סגירתם של כתבי העת *Bulletin de la Fédération des Sociétés Juives d'Algérie*, ובעיקר *Ecoute Israël, Messages d'Israël*, אשר תחת ניהולו הנמרץ של אליהו גוזלן הצליח לשקף במשך שנים מספר, בעיקר בתקופת וישי, את התחושות בקהילה.

הוועד היהודי האלג'יראי ללימודים חברתיים (CJAES), שז'אק לאזארוס היה מזכירו הכללי, הוציא לאור בשנת 1948 עלון (בשכפול) שהפך לביטאון המגן על האינטרסים המוסדיים של הקהילה היהודית באלג'יריה. עלון זה הפך לעיתון הדו-חודשי *Information Juive*, שגיליונו הראשון יצא ב-15 באוקטובר 1948, למחרת יום הכיפורים התש"ט, בכ-3,000 עותקים. המטרה הייתה "לנסות ולהביע באופן נאמן ככל האפשר את החשיבה, את השאיפות ואת האינטרסים של הקהילה, בתקופה שבה נדונות בעולם בעיות שפתרון קשור באופן הדוק לעתיד העם היהודי כולו". במאמר המערכת של הגיליון הראשון נכתב האני מאמין של העיתון, "פרי של עבודה חסרת פניות של אנשים חופשיים שינסו להעביר שיפוט ללא תשוקה וללא משוא פנים, לאורה של האמת והאמת בלבד". בהמשך הפך העיתון הדו-חודשי לירחון. תחילה נעזר ז'אק לאזארוס בשירותי המזכירות של "אורט" בהיבטים האדמיניסטרטיביים של הוצאת העיתון. ז'ורז' לופרני, גזבר ה-CJAES, רתם את עובדיו לעבודת האריזה והמשלוח של כל גיליון, ואשתו של לאזארוס טיפלה ביחסי הציבור. כעבור חודשים מספר קיבל על עצמו ז'אק לאזארוס להקים את המשרד הצפון-אפריקני של הקונגרס היהודי העולמי, שמקום מושבו נקבע באלג'יר. גם כאן המשרד שירת את האינטרסים של העיתון, שנותר בעיקרו ביטאון של ה-CJAES.

צוות בעל שם

ז'אק לאזארוס היה עורכו של העיתון החדש. הוא סיפר שהייתה זו "הרפתקת חיים אישית עם מחויבות טוטלית. מילאתי תפקידים רבים בה בעת במשך שנים – מנהל, עורך ראשי, מזכיר מערכת, מגיה, מנהלן ולא פעם גם נער שליח, שלא לדבר על השעות הרבות שהקדשתי על חשבון שעות הפנאי או חיי המשפחה". לצדו סייעו, כמעט מן הרגע הראשון, חיים שרקי ואמיל טואטי שהתגורר בפריס. העיתון התפתח, ועד מהרה אפשר היה לקרוא בו מאמרים פרי עטם של כותבים בעלי שם: אליאן אמאדו לוי ולנסי, ליאון אשכנזי, רמון בנישו, אנרי שמולי, אנה לנגפוס, עמנואל לוינס, ארמן לונל, ארנולד מנדל, ג'וזף מילבאואר, אנדרה נהר, ולדימיר רבי, מישל סלומון, הרווה הרץ, אנדרה ספיר, אליאן ג' פינבר, קרלוס דה נסרי, אנדרה נרבוני, אלבר ברוסון, יצחק שבבו, אנרי בולאקו והרבנים שוקרון, נאורי ופינגרהוט. שירותי המזכירות של גב' אירמה ברדה ז"ל, שליוותה את העיתון גם לאחר שעבר לפריס, ונפטרה בה בינואר 1972, הוענקו על ידי הקונגרס היהודי העולמי.

במהלך "מאורעות אלג'יריה" – ההתקוממות, הפיגועים והדיכוי

תפקיד התקשורת לאחר מלחמה

- מאבק להקמת ועדות מתאימות לחקירת המלחמה, קרי ועדת חקירה ממלכתית.
- סיקור הפגנות כבד-3791 לביטוי תחושה ציבורית רחבה.
- קיום מעקב מתמיד אחר שיקום האוכלוסייה ואחר מיעוט עשייה.
- על תפקוד התקשורת במלחמה יושבת ועדה צבאית וועדה של מועצת העיתונות בראשות נשיאת המועצה השופטת (בדימוס) דליה דורנר. יש צורך אמתי בלימוד לקחים בהיבטים שונים.

יהדות אלג'יריה והעיתון *Information Juive*: לזכרו של ז'אק לאזארוס (1916-2014)

קלוד סיטבון

ההיסטוריה של עיתון מזוהה לעתים תכופות עם זו של מייסדו. דבר זה נכון ביחס לעיתון *Information Juive* ולמייסדו ז'אק לאזארוס. העיתון משמש עדות חיה ואותנטית לשאפתנות יהודית, המבטאת את תנועת הרזיסטנס היהודית ויהדות גאה ובעלת הדרת כבוד. ז'אק לאזארוס הגיע למעמדו בראש ובראשונה הודות להצלחתו, שנשענה על כישורו לקבץ סביבו צוות שהשקיע בעיתון כמות אהבה דומה לזו שחשו מנויי העיתון (העיתון נמכר בחנויות פרק זמן קצר ביותר). ואכן, מאמר המערכת של הגיליון הראשון הביע משאלה – שכובדה מאז כל זמן צאתו לאור – שהעיתון יהיה "ביטאון שמשך חייו יהיה זה שהקורא יעניק לו" (*Information Juive*, 1, 15.10.1948).

המייסד

ז'אק לאזארוס גדל במשפחה מסורתית והצליח לשמר את היכולת להנחיל את "הדרישה מלאת התשוקה לחירות ולאחווה שתכבדנה את האישים ואת המסורות" (שם). במאי 1946 נשלח מי שהיה "חייל צללים" (חבר במחתרת), "קפטן ג'אקל", כינויו ברזיסטנס, לארצות צפון אפריקה בשליחותם של "אורט" ושל הליגה הימית היהודית, במטרה לבחון את אפשרויות הגיוס של צעירים לחיל הים הארץ-ישראלי המתהווה. בנסיעותיו הוא הרצה בכל עיר שבה ביקר על תפקידה – שעד אז כמעט ולא היה ידוע – של תנועת הרזיסטנס היהודית בצרפת.

הוא חזר לאלג'יר בנובמבר 1946 וייסד את בית הספר הראשון של רשת "אורט" האלג'ירית. הוא נישא, הקים משפחה ונשאר בעיר עד שאלג'יריה קיבלה את עצמאותה.

נראה שאין קשר בין ייסוד "אורט" לבין ייסוד העיתון, אך ראוי להזכיר התנסות קודמת של ז'אק לאזארוס שאולי הניחה את היסודות לעיתון החדש. לאחר שנשלח ב"משלוח 50 השבויים", משלוח היהודים האחרון למחנות הריכוז שיצא מפריס ב-17 באוגוסט 1944 (ראו את הספר הקרון האחרון: *Jean-François Chaigneau, Le dernier wagon*, Paris 1982), הוא הצליח להימלט מהקרונ כעבור ארבעה

Jacques Laezarus,
1916-2014

קול ההיגיון. *Information Juive* החליט אפוא לחדול מלהופיע, והגיליון האחרון שהתפרסם באלג'יריה היה באפריל 1962, כמה חודשים לפני הכרזת העצמאות. כך סיפר ז'אק לאזארוס:

לאחר שפרצו המאורעות באלג'יריה ב-1954, ביטא *Information Juive* את עמדות ה-CJAES ושימש פרשן של התחושות העמוקות של האוכלוסייה היהודית. באפריל 1962 הגענו למסקנה שלאור הנסיבות המונעות את מימוש חופש הביטוי, אי אפשר עוד להמשיך בהוצאה לאור של העיתון. ואכן, בחודשים שקדמו להחלטה פרסמנו מדור חדש בשם 'הפיגועים', ולצערנו נכללו בו שמות רבים מדי. פיגועים עיוורים אלה התרבו והאלימות התפשטה. עד מהרה, נהרו עשרות אלפי איירופים, יהודים ולא-יהודים, לנמלים ולשדות התעופה. לנוכח האימה שהשתלטה, פרסמנו – במה שהיה כנראה צעד נלעג – את הפסוקים העוסקים בהלכות עגלה ערופה (ספר דברים כא, 1-9): "וְאֵתָהּ תִּבְעַר הָדָם הַזֶּה מִקֶּרְפֶּךָ כִּי תַעֲשֶׂה תִישָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה", בצירוף המשפט המופיע במסכת סוטה (דף מז, עא): "משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה.

Information Juive יצא לאור בפריס לראשונה בספטמבר 1963. הוא היה הביטאון של אגודת היהודים יוצאי אלג'יריה שהוקמה מעט לפני כן כדי לסייע בשילובם של עשרות אלפי יהודי אלג'יריה בקהילה היהודית הצרפתית. העיתון שאף להיות ביטאון לקשר ולמידע שיעסוק בבעיותיהם הספציפיות. במאמר המערכת של גיליון זה נכתב: "בחלוף חודשי האנדרלמוסיה, הבלבול, המצוקה שליוו את הגעתכם, חיוני שניפגש, שנתאחד, שנבנה את עצמנו מחדש [...] שמנו לעצמנו למטרה להשתלב בקהילה הצרפתית תוך כיבוד האישים והמסורות שלה".

במשך שנים העניקו משרדי הקונגרס היהודי העולמי בפריס את מלוא התמיכה ליוזמה חדשה זו. מספר העותקים הגיע לשיא של 25,000, והתייצב על כ-18,000 עותקים.

כיום ממשיך *Information Juive* לצאת לאור לאחר שהתמזג בינואר 1981 עם *Journal des communautés*, ביטאון מועצת הקהילה היהודית בפריס. הוא רואה עצמו צינור תרבותי של מידע לשירות הקהילה.

המעגל נסגר. על כך אמר ז'אק לאזארוס: "פעילותי תמיד הונעה ממחויבות טוטאלית לשירות היהדות, מנאמנות לערכינו הדתיים, להיסטוריה שלנו, לתרבות שלנו, מסולידריות עם מדינת ישראל ועם העם היהודי, ומתן מעמד בכורה לאמת". זהו "אני מאמין" שראוי שכל עיתון יהודי באשר הוא יאמץ.

בנובמבר 1954, שהיו תחילתה למעשה של מלחמת אלג'יריה – שימש *Information Juive* דובר הקהילה שנפגעה קשה וביטא את הדעות והעמדות של CJAES. במאמר מערכת ביוני 1958 נכתב: "שום גופושוש אישיות אינם יכולים להתיימר לדבר בשם הקהילה הזו אשר, בדומה למשפחות רוחניות אחרות, מחזיקה בקרבה מגוון שלם של דעות. עם זאת, אנו משוכנעים שאנו עונים באופן זה לתחושותיה של הקהילה היהודית של אלג'יריה שבהתאם לציפוי הדת שלה, לא חדלה מלאמץ את עקרונות הצדק והשוויון בין כל בני האדם". היהודים נדרשו להישאר "נאמנים לעצמם". מה שבתחילה היה אמונה, מטרה שאותה יש להשיג, הפך למציאות – קשר בין הקהילה הצפון האפריקנית לבין העולם היהודי, ש"שאיפתו היחידה היא לפעול באופן חופשי לגמרי רק למען הגנת היהדות, גדולתה וכבודו".

קהל קוראים יהודי אלג'ירי

עד מהרה נדפסו 8,000 עותקים לגיליון. שמונים אחוז מהם היו מנויים, ורובם המכריע גר באלג'יריה. העיתון הופץ גם לתוניסיה, למרוקו, לצרפת ולישראל. דיווח לא היה המטרה היחידה של העיתון: הוא ראה את עצמו כבעל משימה בסדר גודל מוסרי – במובנו האצילי ביותר – ואולי ראוי לצטט בהקשר זה את ההצהרה שהתפרסמה בעיתון במאי 1959 (גיליון מס' 108), בחתימתם של חלק ממנהיגי הקהילה ואשר מצליחה, לדעתי, לשמר את כוחה גם היום:

אנו החתומים מטה, העומדים בראשי ארגונים והתאגדויות יהודיים שונים הפועלים באלג'יריה, כואבים את האדישות של מספר גדול מבני קהילתנו, ובפרט אלה מבעלי הממון, למכלול הפעילויות היהודיות – אם פעילויות מקומיות ואם סיוע לישראל [...] בעוד בני קהילתנו בעלי ההכנסה הצנועה נענים בדרך כלל לפניות אלה, תוך שהם נאלצים לא פעם להקריב קורבנות גדולים, מצער לציין את חוסר המעש מצדם של אלה שעושרם מטיל עליהם חובות. בפרט של אלה שנתפסים, למרבה הצער, כאנשי מעלה כלפי חוץ, ואשר ללא שמץ בושה אינם עושים את הצעד שמצפונם אמור היה להכתיב להם. אנו מוקיעים בפומבי התנהגות כזאת (*Information Juive*, 108, May 1959).

מאלג'יריה לצרפת

מצב הדברים באלג'יריה הלך והחמיר. הבריחה מן הארץ יצרה מתיחות ואקלים פוליטי שהקשה על מתן ביטוי לחשיבה חופשית. הפיגועים העיוורים – בין אם של ה-OAS ובין אם של ה-FLN – החליפו את